

GYULAI ÉVA

SZERZET ÉS BIRTOK – A TAPOLCAI (BORSOD M.) BENCÉS APÁTSÁG BIRTOKOSAI ÉS ADÓZÓI A KÖZÉPKORBAN*

Minél inkább visszafelé a megyünk az időben, a történelmet, úgy tűnik, annál inkább a régészek írják, így a tapolcai apátság korai története sem képzelhető már el a régészeti feltárások eredményei nélkül, sőt egyre inkább csak a régészet szolgáltatja az egyedüli bizonyítékot Szent Benedek rendje tapolcai (Borsod m.) szerzeteseinek kora Árpád-kori históriájához.¹ A kolostor, a szerzetesi közösség, úgy is, mint kegyes alapítvány, azonban nemcsak egy épületegyüttest, szerzetesi életet tartott fenn, hanem a létének, működésének alapját képező gazdaságot, birtokot is, sőt ha a Szent Benedek regulájából gyökerező „Ora et labora” imperatívuszra gondolunk, a bencések maguk is kötelesek voltak naponta fizikai munkát végezni, igaz, a regula szerint az évnek csak a húsvét és október közötti időszakában.² Úgy tűnik, az apátság fenntartásához szükséges „testi munkát” a tapolcai szerzetesek mellett másoknak is végezniük kellett, elég, ha a borkészítés októbert követő igen nehéz és szakértelmet kívánó feladatát tekintjük. Erről a munkáról azonban hallgatnak a régészeti források, hiszen egy középkori mezőgazdasági területet nehéz régészetileg feltárni, az írásos kútfők által pedig még inkább, hiszen a tapolcai apátságra vonatkozóan igen gyér az okleveles anyag, a kolostor birtokait illetően pedig szinte teljesen hiányzik.

* A tanulmány a „Faluk a városban – Miskolc városrészeinek társadalomtörténete, kulturális változásai a 19–20. században” c. K 135501 sz. OTKA-kutatás keretében valósult meg.

1 Az apátság ásatásairól bővebben: *Pusztai Tamás*: A tapolcai bencés apátság építéstörténete. A Herman Ottó Múzeum évkönyve 52. (2013) 149–170.; A tapolcai apátság táji-természeti környezetéről bővebben: *Major Jenő*: Miskolctapolca fejlődése a terület funkcionális változásainak tükrében. Településtudományi Közlemények 27. (1978) 17–44.

2 *REGULA S.P.N. BENEDICTI. Caput 48: De opera manuum cotidiana. Otiositas inimica est animæ, et ideo certis temporibus occupari debent fratres in labore manuum, [...] ut a Pascha usque kalendas octobres a mane exeuntes a prima usque hora pene quarta laborent quod necessarium fuerit. Fordítása: 48. A MINDENNAPI TESTI MUNKA. 1. A téltlenség a lélek ellensége. Ezért a testvérek a megállapított időben foglalkozzanak testi munkával [...] 3. Húsvétól október elsejéig menjenek ki a testvérek reggel, és a primától körülbelül tíz óráig végezzék el a szükséges teendőket.* Szent Benedek Regulája. Szerk.-ford. Söveges Dávid. Pannonhalma 2019. A regula Magyarországon másolt szövegéről, használatáról nem maradt fenn középkori írásos forrás.

1. kép: A tapolcai bencés apátság középkori templomának romjai, Miskolc-Tapolca, 2020
 Forrás: www.hellomiskolc.hu/Bencses-apatsag-romjai, letöltés 2022. febr. 17.

Pedig a kolostor birtokadományaira vonatkozóan csak írásos forrásokra hagyatkozhatnánk, hiszen csak okleveles források mondhatják, mondhatnák meg, mikor és kitől vagy mitől került egy-egy birtok a rend birtokába, ahogyan egy kolostor alapításának pontos dátumát és körülményeit is csak okleveles kútfők árulhatnák el. Még nehezebb a helyzet a tapolcai bencés kolostor mint alapítvány adománybirtokainak esetében, hiszen nincsen okleveles forrás a birtokok adományozásáról, még magáról a kolostor helyszínéről, Tapolca birtokról sincs. Ezért különösen értékes a tapolcai apátság első említései között az időközben elveszett, de szerencsére 1550-ben Kolozsvárt nyomtatásban megjelent Váradai regestrum (registrum), amelynek 1219. évi egyik bejegyzésében említik a tapolcai apátság jobbágyainak nevét (miközben még az apát nevét³ sem ismerjük ebből az időből).⁴ Ez a legkorábbi, igaz, nem okleveles és

3 Sörös Pongrác, a bencés apátságok monográfusa a tapolcai apátság első név szerint ismert apátját, Jánost 1242-ből említi, hivatkozása azonban téves, az általa (és mások által) hivatkozott topolcai (ma: Topusko, Horvátország) cisztercita apátság, amelyet 1208-ban alapítottak, Szlavóniában feküdt. Vö.: Sörös Pongrác. Az elenyészett bencés apátságok. Pannonhalmi Szent Benedek-rend története, 12/b. Bp. 1912. 378.

4 *Ismaelitę de Nyr, Iliaz & Pentek, coadiuantibus alijs impeciere iouagiones Martini comitis de villa Vamus de latrocinio, [...] iouagiones monasterij de Taplucia pertinentis ad genus Mizidaczij de eadem villa [Vamus]. Quorum nomina sunt hec. Benedic, Nunige, Zobozlo, Borathe, Henuc, Lusutha, Zamacziomut Buchi, Tomas. pro is omnibus Egud, & Benedict(us) pro se ipsis et alijs portato ferro...* [1219]. [Iliáz és Pentek nevű nyíri izmaeliták mások segítségével latorság miatt perbe fogták Márton ispán Vámos faluba való jobbágyait [...] továbbá, a Mizidaczii [Miskolc] nemzetséghez tartozó tapolcai monostornak ugyanebbe a faluba [Vámosba] való jobbágyait, kiknek nevei ezek... – Tringli István fordítása.] RITVS explorandae veritatis, quo Hvngrica natio in dirimendis controuersijs ante annos trecentos et quadraginta vsa est, et eius testimonia plurima, in sacrario su(m)mi te(m)pli Varadien. reperta. Colosuarij, H[offgreff], 1550. B32 (RMNy 87); Regestrum Varadiense (1208–1235). Karácsonyi János és Borovszky

nem eredetiben hozzáférhető forrás arról, hogy a kolostorhoz kapcsolódóan a szerzeteseken kívül jobbágyok is – ráadásul olyanok, akiknek nevük is van – működtek, azaz a bencések spirituális tevékenységük mellett gazdaságukat is működtették jobbágyaikkal, akiket kvázi földesúrként tartott és dolgoztatott a kolostor. Ugyanebből a bejegyzésből az is kiderül, hogy a tapolcai monostor a Miskolc nemzetséghez tartozott, amelynek egyik ága Vámoson, azaz a Borsod megyei Sajóvámoson volt birtokos, és a vámosi ágat ekkor Márton ispán mint földesúr képviselte, aki így kegyura is volt a tapolcai monostornak, amelynek jobbágyai – a Váradi regestrum szövege szerint – Vámoson lakhattak. A Miskolc nemzetség mint egyházi patrónus máshol is feltűnik a váradi tüzesvaspróbák listáján, egy Yhad nevű urat ugyanis, aki egyszersmind a Miskolc [nemzetség] tapolcai monostorának szolgája, egy erdődi (Erdőfalva, Abaúj m.) Miklós nevű birtokos perli.⁵ Yhadról később kiderül, hogy a Lád nevű falu birtokosa.⁶ Egyéb forrás híján az 1550-ben nyomtatásban megjelent középkori szövegből nem lehet megállapítani Yhad és a tapolcai monostor kapcsolatát.

A középkori oklevelekből alig ismerünk név szerint tapolcai apátokat, hiszen őket apátságukkal nevezték meg, ahogyan a püspökök nevéből is gyakran elmaradt a keresztnév, az „Agriensis” vagy „Jauriensis” melléknév önálló használata azt jelentette a régiségben: egri vagy győri püspök. Egy 1237-ből fennmaradt magánoklevél sem nevezi néven a tapolcai apátot, Miskolc nembeli Bors ispán végrendeletének, amelyben Sajó menti birtokairól is rendelkezik, egyik tanúja ugyanis a tapolcai apát (*Abbas de Topulka*).⁷ A pápai tizedjegyzékek (1332–1335) is csak tapolcai apátként említik a pápai tizedet fizető monostor főnökét.

Az Árpád-kor végén V. István király híve, a Miskolc nembeli Panyit szörényi bán, zalai ispán (†1278 k.) egyik fia, Miklós ispán bizonyosan az apátság kegyura

---

Samu munkájának digitális kiadása kiegészítésekkel, valamint a Váradi Jegyzőkönyv új szövegkiadásával együtt. Szerk. Solymosi László – Szovák Kornél. Arcanum CD 2009. 209 (41) (a továbbiakban: Váradi regestrum)

5 *Nicolaus de villa Erdei, impeciit dominum Yhad servum monasterii de Taplucya Miscocii de damno duarum marcarum iudice Banc, pristaldo Gregorio de villa Petur. Qui Varadini taliter convenerunt, quod Yhad daret unum bovem et tres pensas Nicolao et idem satisfaceret pristaldo dando marcam et dimidiam et pristaldus iudici satisfaceret.* [Az Erdei faluba való Miklós perbe fogta Yhad urat, Miskolc tapolcai monostora szolgáját két márka kár miatt Bánk író előtt, a poroszló a Péter faluba való Gergely. Ők Váradon így egyeztek ki: Yhad ad egy ökröt és három penzát Miklósnak, ugyanő kielégíti a poroszlót, kinek másfél márkát ad, a poroszló pedig a bírót elégíti ki. – Tringli István fordítása.] Váradi regestrum 303 (221)

6 Váradi regestrum 306 (224)

7 *Uniuersis Christi fidelibus presens scriptum inspecturis B(ors) Comes de genere Myskouch salutem in eo qui est salus omnium. Quomodo fragilitas humane condicionis a rationis tramite compellit quoslibet deuiare, deniantes contagijs peccatorum sordescere: iusticia est, ut dum circa finem uite egrotantes laboramus, criminis nostri maculas eleemosinarum largicione detergere debeamus. Relinquimus ergo [...] Testes autem qui fuerunt his sunt: Abbas de Topulka; Balasey de Kaza, et alij quam plures de eodem genere; Thomas Comes, et alij quam plures extranei. Anno Domini millesimo CC°XXX°VII.* Miskolc nembeli Bors ispán végrendelete, 1237. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), Diplomatikai levéltár DL 219.

volt. Amikor ugyanis Kis-Aranyasd (ma: Bükkaranyos) nevű birtokát, amelyet apja szerzett, 1291-ben eladta Csebi Konrád fiának, Benedek ispánnak, az adásvételt hitelesítő oklevélben megígéri, hogy az új tulajdonosokat mindenkivel szemben, aki igényt tartana ugyanerre a falura, megvédi birtokukban, még saját tapolcai apátsága ellen is, az apátság ugyanis határos az eladott kis-aranyosdi földdel.⁸ Panyitfi Miklós esete jelzi, hogy hiába patrónusa – a nemzetsége által alapított – tapolcai monostornak, az apátság intézménye már jogos tulajdonosa a kolostornak és birtokainak, és így birtokosként még alapítója örökösei ellen is felléphet. Nem kétséges, hogy a régészeti és okleveles emlékek szerint a tapolcai apátságot Miskolc közelében a Miskolc nevű „úri nemzetség” alapította családi monostornak, minden bizonnyal az önfenntartáshoz és a spirituális küldetés és feladat gyakorlásához szükséges birtokokkal is ellátva. Az egyik ilyen birtok mindenképpen a kolostor és környéke volt Tapolca néven (a szláv név jelentése: meleg víz, ugyanis a kolostor a Hejő meleg vizes forrásaira települt), és ez a birtok szomszédos a Bükk hegységben fekvő, Miskolc nembeli Panyit bán által szerzett Kis-Aranyasd nevű birtokkal. Ez a Miskolc környékén birtokos család („úri nemzetség”) volt Miskolc falu birtokosa az Árpád-korban, egyben az általa alapított, Miskolchoz közeli tapolcai monostor kegyura is. Vagyis a tapolcai apátságot és Miskolcot az Árpád-korban a Miskolc nemzetség mint birtokos, illetve monostoralapító és kegyúr kötötte össze. Ugyanakkor a több ágra szakadt nemzetség tagjai az egyházivá vált birtokok felett már nem, de az apátság működése, az apát kinevezése tekintetében fontos, ún. patronátusi jogokkal még rendelkeztek, mindezekért számíthattak a bencés szerzetesek spirituális szolgálataira.

A Miskolc nemzetségnek mint a tapolcai monostor Árpád-kori alapítójának(?) és kegyurának patronátusi joga a 14. században új birtokosokra szállt, előbb a Szécsi családra, majd Panyit lányági unokái, az I. Anjou Károlyhoz hűséges Szécsi család nőági leszármazói örökölték, akik a rozgonyi csata után a Miskolc nemzetség másik ágának birtokait is megkapták adományba az uralkodótól.⁹ Amikor azonban Nagy Lajos király a Szécsi családtól 1365-ben birtokcserével megszerezte az éleskői uradalmat és ezzel együtt Miskolc falu birtokát, és nem sokkal később a megszerzett jószágokat, köztük az ígéretes birtokot, Miskolcot hozzácsatolta az alig egy éve birtokába került diósgyőri uradalomhoz; a birtokcserére vonatkozó, 1365. évi oklevélben már együtt szerepelnek a „sorstárs”

8 *Comite Nicolao, filio Ponytbani... ex una parte, ab altera vero Comite Benedicto filio Corardi de Cheb pro se, et pro Paulo dicti Couch genero suo coram personaliter constitutis, praefatus Comes Nicolaus proposuit: quod quandam terram suam per praedictum patrem suum acquisitam Kys Aranasd vocatam in Comitatu de Borsod existentem [...] vendidisset et tradidisset Benedicto et Paulo [...] dixit etiam [...] haeredes suos... ab omnibus... item a Monasterio suo de Tupulcha commetaneo terrae memoratae ratione dictae terrae impetere nitentibus defendere.* A jászói káptalan 1291-ben kelt oklevele a káptalan 1388. jún. 24-én kiadott átírásában. Történelmi és Régészeti Közlemények 3. (1928) 1. sz. 190–1291.

9 *Draskóczy István: Miskolc birtoktörténete a középkorban.* In: Miskolc története I. kötet. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. Kubinyi András. Miskolc 1996. 97–98.

birtokok: Miskolc, a tapolcai apátság és Diósgyőr, megelőlegezve a következő évszázadok közös históriáját.

Az 1365-ben megszerzett és a diósgyőri uradalom részévé tett egykori nemzetségi birtokokkal együtt a tapolcai Szent Péter-monostor kegyurasága, amelyet a birtokcsere időpontjában Szécsi Miklós horvát bán és fivére, Domokos erdélyi püspök gyakorolt, szintén a királyra szállt.¹⁰ A *ius patronatus* ugyanis a nemzetségi birtokokhoz volt kötve, és ott maradt akkor is, amikor ezeket az ősi jószágokat már nem a Miskolc nemzetség uralta. A Miskolc nemzetség kegyurasága és a Szécsiek rövid egyházi patronátusa után a 14. század közepétől a tapolcai apátság kegyura maga a király lesz, aki egyben a Tapolcához közeli diósgyőri vár ura, egyben a Miskolcot és Mezőkövesdet is magában foglaló diósgyőri uradalom birtokosa. A király mint diósgyőri uraság így nemcsak kegyura, hanem birtokszomszédja is lett a tapolcai bencés szerzeteseknek.

Feltűnő a forrásszegénység a tapolcai apátságra és birtokaira vonatkozóan a középkorból, pedig a 16. századi források egyértelműsítik, hogy a diósgyőri királyi uradalom árnyékában a Miskolc nemzetség által a kora középkorban alapított tapolcai apátság részben a kolostor körül, részben kissé távolabb, birtokokkal, sőt jobbágyfalvakkal rendelkezett, amelyeket így a kolostorból irányított kis uradalomnak tekinthetünk a kolostor melletti Tapolca, Görömböly és a távolabbi Nolaj és Valk falvakkal.¹¹ A tapolcai apátság birtokkomplexumára mint gazdaságilag és igazgatásilag egységnek tekinthető entitásra jellemző, hogy a birtokok a Hejő forrásán, illetve felső folyásán, a Sajó, illetve a Tisza partján húzódtak, vagyis a középkor vízjárta vidékein. A tapolcai apátság „portfólióját” szerencsésen egészítette ki a miskolci piacon (egyébként a Szinva folyó és a Pece patak közelségében!) birtokolt szabad telek, azaz kúria (ma: Hotel Pannonia, Kossuth Lajos u. 2.), amelyet 1480-ban említenek először,¹² genezise szintén ismeretlen. Jó okunk van feltételezni, hogy már a középkor végén

- 10 *Magnificus Nicolaus de Zeech Dalmatiae et Croatiae Banus ac Dominicus Episcopus Transylvaniensis frater suus uterinus... Castrum Elyskew... necnon quasdam possessiones suas Miskouch, Varad, Beszenew, Tokai, Tord, Bala et Maly appellatas ac medietates villarum Chaba, Bos et Wisniono nuncupatas, simulcum jure patronatus Monasterii Beati Petri de Topolcza ipsos contingente, Castro nostro Gyosgeur vocato, nimium placibiles, utiles necessario eidem applicandas...* I. Nagy Lajos birtokadományja Szécsi Miklós dalmát-horvát bánnak és fivérének, Domonkos erdélyi püspöknek, 1365 (Mária Terézia 1747. évi átiratában). MNL OL A 57 Magyar Kancelláriai Levéltár Libri Regii 1527–1867 (a továbbiakban: A 57) (40. kötet) 678–693.; Libri Regii – Királyi Könyvek 1527–1918. DVD-ROM. Összeállította: Vissi Zsuzsanna et al. Bp. 2006. (a továbbiakban: Libri Regii – Királyi Könyvek) 40.265/a sz. (Forrás: <https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii>, letöltés 2022. febr. 17.) Az oklevelet közli: Szendrei János: Miskolcz város története és egyetemes helyiratai III. Oklevéltár Miskolcz város történetéhez 1225–1848. Miskolc 1890. 53–58. Szendrei tévesen hivatkozik a Királyi Könyvekre, az általa hivatkozott levéltári jelzet (22. kötet 141.) a *Libri donatium*ra vonatkozik.
- 11 Gyulai Éva: Termelés és kereskedelem a középkori Miskolcon. In: Miskolc története I. kötet. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. Kubinyi András. Miskolc 1996. 302–303.; Gyulai Éva: Gazdálkodás, termelés és árucsera a kora újkori Miskolcon. In: Miskolc története II. kötet. 1526–1702. Szerk. Szakály Ferenc. Miskolc 1998. 202–205.
- 12 *[i]n corpore... civitatis... domus domini Abbatis.* (1480) MNL OL DL 107799

kocsmá, bormérés működött itt, amelyben a görömbölyi és tapolcai szőlőkben termett allodiális és dézsmabort árulták a mezőváros fő utcáján.

Tapolca mint a bencés monostor székhelye, egyben birtoka mellett egy másik apátsági birtokot is említ egy okleveles forrás 1422-ben, amely egyben a tapolcai uradalom középkori igazgatásáról is szolgáltat információt. Ekkor Antal tapolcai apát urat idézi a király a törvény elé, mert az apát és monostora Valk nevű falujának tisztje (tisztviselője), Bálint, aki egyébként vérrokona az apátnak, valki jobbágyaikat rávitték Bezzegi Borsos Péter birtokára, ahol kivágták a birtokos erdejét. Az oklevél az apát mint birtokos és uradalmi tisztviselője hatalmaskodásában részt vevő valki jobbágyok nevét is felsorolja.¹³ A nepotizmusra utaló forrás is jelzi, hogy a birtokok igazgatása bizalmi feladat volt, de azt is, hogy a középkorban jövedelmező állásokat lehetett szerezni egyházi dignitások rokonaként. A Tapolca melletti Görömböly falut mint birtokot nem említik a középkorból fennmaradt oklevelek, 1393-ban viszont megjelenik a település neve *Gurumbul* alakban. 1393. január 1-jén ugyanis a két legfőbb országos méltóság, a nádor és az országbíró jelenlétében itt adja át Kazai Kakas János Borsod megyei birtokos fivérének a neki járó pénzt.¹⁴

Ha az apátsághoz tartozó ingatlanokat, birtokokat, főként a négy jobbágyfalut tekintjük, birtokosnak magát az apátot tartották a középkorban, ő viszont nem volt valódi nemesi, „örökös” birtokos, csak a birtokjog gyakorlója, hiszen a birtokok az apáti javadalmához tartoztak, vagyis a birtoklás végső soron a patrónustól függött. Az 1422-ben törvény elé idézett Antal apát mellett további tapolcai apátok neve is ismert a 15. századból. Miskolc mezőváros 1453-ban kiadott oklevelében Jakab, Szent Benedek Tapolcán alapított monostorának apátja (*honorabilis ac religiosus vir Jacobus Abbas Monasterii Sancti Benedicti in*

13 *Dicitur nobis in persona Petri dicti Borsos de Besseg, quomodo anno in praesenti post festum conversionis B. Pauli Apostoli nunc proxime praeteritum, religiosus vir Dominus Anthonius Abbas de Tapolcha pro se et propria sua voluntate, mandato ac potentia, item Valentinus consanguineus eiusdem et familiaris officialis ville monasterii sui Walk dictae, similiter pro se et propria sua potentia et voluntate, missis populis et villanis, videlicet Paulo dicto Walk, Anthonio et Demetrio filio eiusdem, Francisco Vithez, Ladislao Balogh, Nicolao Magno, Matthaeo, Joanne Olaaz, Johanne Has, Ladislao Mathia, Ladislao Zewke, Michaele Biro, Joanne Santha, Simone Poroslo, Nicolao Lothard, Blasio Litterato, Simone filio Michaelis, Joanne, Thoma Byro et Egidio Erdews, Johanne Kazas, Jacobo filio eiusdem Egidii praescripti, hospites et villani de mandato et permissione praedictorum Anthonii Abbatis et Valentini officialis eiusdem villae Walk, unamini voluntate arbores in sylva Zelszigeth vocata, pro eminent. et curialitate possessionis ville Matthe custoditas et observatas succidi fecissent, ac exportassent, aliquas ex arboribus succis ibidem succisas relinquissent, potentia mediante in praedictum ipsorum valde magnum. [...] Zsigmond király egri káptalanhoz szóló parancslevele Antal tapolcai apát és Bezzegi Borsos ügyének kivizsgálására, 1422. jan. 20.; Az egri káptalan jelentése Antal tapolcai apát Valk falujából való megidézéséről, 1422. jan. 30. MNL OL DL 11163*

14 *Ilsvai Leusták nádor és Kaplai Miklós országbíró előtt Kazai Kakas János átad fivérének, Lászlónak 300 (egyenként 100 új dénárnyi) forintot két Nógrád megyei birtokrész visszaszabocsátásáért. Kelt Görömbölyön (Gurumbul/Ghurumbul), 1393. jan. 1-jén. (Garai Miklós nádor átírásában, 1409. nov. 18. MNL OL DL 43018; Garai Miklós nádor átírásában, 1430. jún. 23. MNL OL DL 89910)*

Tapolcza fundati) miskolci szőlőt adományoz a diósgyőri Krisztus Teste pálos kolostornak és gyóntatójának, a miskolci Orbán papnak.¹⁵ 1474-ben már Jánosnak hívják a kolostor apátját, aki a határosként szerepel (*vicinis et com-metaneis... religioso fratre Johanne Abbate de Thapolcza*), amikor Miskolci Fodor János diósgyőri alvárnagyot beiktatják a Tapolcával szomszédos Csaba falu egyik pusztájának birtokába.¹⁶ 1478-ban szintén Csaba falu határosaként van jelen János apát egy birtokba iktatásnál.¹⁷

2. kép: Szent Jeromost ábrázoló kályhacsempe-töredék (15. század vége) a tapolcai apátság ásatásából

Forrás: Herman Ottó Múzeum Régészeti Gyűjtemény ltsz. n.
fotó: Herman Ottó Múzeum

A tapolcai apátság kegyura a diósgyőri várbirtok ura, a király lett és maradt a középkorban, így az apátok kinevezése a 15. század legvégén a királyi udvar politikáját szolgálta, a kegyúr már nem is a bencések közül választott apátot, később pedig világiak is az apátság élére kerülhettek. 1499-ben egy domonkos szerzetes kapta meg a tapolcai javadalmat, elsősorban nem szerzetesként, hanem a Magyar Királyságban „rekedt” Beatrix özvegy királyné, illetve unokaöccse, Estei Hippolit (1479–1620) – 1486–1497 között esztergomi érsek, 1487-től haláláig egri püspök – udvarának itáliai származású tagjaként. Bonaventura

15 Miskolc város oklevele, 1453. ápr. 22. MNL OL DL 14674

16 I. Mátyás parancslevele az egri káptalannak, 1474. ápr. 5. MNL OL DL 83803

17 MNL OL DL 83832

de la Torre ferrarai domonkos ugyanis a királyné udvari káplánja volt,¹⁸ aki már 1493-ban szerepel Estei Hippolit esztergomi érseki udvarának fizetett szolgálattelvőjeként (*miser Bonaventura de la Torre de ordine di santto Domenico*), 1494-ben már udvari káplán, és 1498-ban is káplánként kapja a javadalmát.¹⁹ Tapolcai apáti kinevezését minden bizonnyal Estei Hippolit 1497. évi egri püspöki stallumát követően nyerte el, hiszen a tapolcai apátság az egri püspök joghatósága alá tartozott. 1499. július 2-án Taddeo Lardi ferrarai követ már főtisztelendő apátként említi „Frate Bonaventurát” a Ferrarában tartózkodó Hippolit egri püspöknek Egerből írt jelentésében, sőt arról tájékoztatja a püspököt, hogy Bonaventura pályázik az egri püspökségre.²⁰ Bonaventura domonkos szerzetes természetesen nem kapta meg az egri helynöki kinevezést, és püspökké sem szentelték, hiszen Hippolit püspök egri stallumát (itáliai főpapi címei mellett) 1520-ban bekövetkezett haláláig megtartotta. Bonaventura tapolcai apát másfél évtizedig élvezte a tapolcai javadalmat, 1503-ban egy oklevél említi mint tapolcai apátot, akinek provizora, Suba Kelemen képviselte urát mint Csaba falu egyik határos birtokosát (*Clemente Swba religiosi fratris Bonaventure Abbatis de Thapolcza pro eodem fratre Bonaventura Abbate*) a csabai Japricza Horváth család csabai nemesi házába való beiktatásánál.²¹ II. Ulászló király, úgy is, mint kegyúr, 1503-ban utasítja a domonkos rend szerzetesét, Bonaventura tapolcai apátot, hogy az egyházi rend és fegyelem ügyében teljesen vesse alá magát a (pannonhalmi) Szent Márton Benedek-rendi apátság apátjának. Máté pannonhalmi apátnak ugyanis a király elrendelte, hogy a magyarországi bencés rendet reformálja meg, és vezesse vissza eredeti fegyelméhez és rendjéhez, és ha kell, a renitens szerzeteseket távolítsa el. Máté felhatalmazást kapott az uralkodótól arra is, hogy szükség esetén Tapolcára *custost* vagy perjelt nevezzen ki, és a botrányosan viselkedő szerzetesek helyett újakat küldjön.²²

Kérdés, hogy szükség volt-e ezekre az intézkedésekre, tény, hogy Bonaventura nem töltötte ki élethosszigan az apáti megbízatást, és – feltehetően „politikai nyomásra” – lemondott a javadalomról. 1513-ban ugyanis X. Leó pápa, királyi belegyezéssel, Estei Hippolitot nevezte ki a tapolcai apátság élére,

18 [f]ratte bonauentura Abbate de tapolza nostro Capellano. Beatrix király levele Estei Ferdinándhoz, Esztergom, 1499. júl. 14. Archivio di Stato di Modena (ASMo) Archivio Segreto Estense – Carteggio con Principi Esteri Az Este fejedelmek levelezése (CPE) 1623, b.2/1,5 (Forrás: Vestigia – XIV–XVI. századi magyar történelmi és irodalmi források Olaszország levéltáraiban és könyvtáraiban c., 81430 sz. OTKA kutatás. <http://vestigia.hu>, letöltés 2022. febr. 17.)

19 Estei Hippolit esztergomi érsek számadáskönyveinek másolatai. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattár (MTA Kt.) másolatgyűjtemény Ms.4998.3.; 4998.7. (Forrás: <http://vestigia.hu>, letöltés 2022. febr. 17.)

20 Taddeo Lardi jelentése, Eger, 1499. júl. 2. ASMo Archivio Segreto Estense – Carteggio ambasciatori Az Esték titkos levéltára – Diplomáciai jelentések és követutasítások b.3/29,3. (Forrás: <http://vestigia.hu>, letöltés 2022. febr. 17.)

21 II. Ulászló, Buda, 1703. júl. 4-én kelt iktatási parancsa az egri káptalan 1504. évi átírásában. MNL OL DL 84026

22 *Fraknói Vilmos*: Oklevéltár a magyar királyi kegyuri jog történetéhez. Bp. 1899. 71–72.

és ezzel megkezdődött a kolostor ún. „kommendátori korszaka”, melynek során a bencés rend kötelékébe tartozó szerzetesek helyett világi papokat helyeztek az apátság javadalmába. Ha az apáti javadalmat nem az illető szerzetesrendhez tartozó klerikus kapja, „kormányzóról” vagy kommandátorról beszélünk, így nevezte ki X. Leó pápa tapolcai kommandátornak a Ferrarában élő egri püspököt, Hippolitot 1513-ban. A pápa királyi engedéllyel adományozta a tapolcai javadalmat a Ferrarában élő püspöknek mint világi kormányzónak (*gubernator*), és oklevelében hangsúlyozza, hogy a világegyház fejeként a tapolcai apátság kegyuraságát csak ideiglenesen engedte át az uralkodónak. Az élethosszig tartó kinevezésből az is kiderül, a javadalom adományozásánál nem kis szerepet játszott, hogy az apátság évi jövedelmét 300 dukátra becsülte Hippolit püspök (*ut asseris*), ebből kiderül, hogy maga Estei Hippolit kérhette a javadalmat. X. Leó azért tartja méltányosnak adományát, mert Hippolitnak, a római *Santa Lucia in Silice* címtemplom bíborosának méltóságához illő szinten kell reprezentálnia (természetesen Rómában vagy Ferrarában!).²³ Feltűnő, hogy X. Leó Rómában úgy tudta, hogy Tapolca patrocíniuma Szent Péter és Pál, míg a Szécsi család és I. Nagy Lajos király birtokcseréjére vonatkozó 1365. évi oklevélben csak – a bencéseknél különös kultuszt képviselt – Szent Pétert említik titulusként.²⁴ A tapolcai apátságot, akárcsak Este Hippolit másik javadalmát, az egri püspökséget minden bizonnyal *Bonzagnus* Baptista János (Giovanni Baptista Bonsagno †1537) egri örkanonok, az Itáliában élő Estei Hippolitot vikáriusként helyettesítő püspökségi kormányzó irányította.

A korábbi apát, *Frate Bonivento*, aki önként mondott le Hippolit püspök javára az apátság javadalmáról és az apáti címről, nem hagyta el Magyarországot, Esztergomban élt domonkos társai körében, és 1515-ben készült testamentumában 200 dukátot hagyott az esztergomi Szent Márton domonkos kolostorra a lelki üdvéért mondandó misékre. Erről II. Ulászló király levélben értesítette a Ferrarában élő Hippolit püspököt és tapolcai kormányzót, rábízva Bonaventura pénzét is.²⁵ Egyébként Hippolit bíboros sem élete végéig élvezte a javadalmat,

23 *Leo etc. Dilecto filio Hippolyto sancte Lucie in Silice diacono cardinali... Cum itaque monasterium sanctorum Petri et Pauli de Tapolcha, ordinis sancti Benedicti, Agriensis diocesis, quod ex privilegio apostolico regi Hungarie pro tempore existenti concesso, cui non est hactenus in aliquo derogatum, de iure patronatus eiusdem regis existit, ex eo, quod dilectus filius Bonaventura, nuper ipsius monasterii abbas regimini et administracioni illius, cui tunc preerat... in manibus nostris sponte et libere cessit, nosque cessionem ipsam duximus admittendam... nos tam eidem monasterio... de gubernatore utili et idoneo, per quem circumspecte regi et salubriter dirigi valeat, quam tibi, ut expensarum onera, que te iuxta cardinalatus sublimitatem, de necessitate subire oportet, facilius perferre valeas, de alicuius subventionis auxilio providere volentes monasterium predictum, de quo consistorialiter disponi non consuevit, et cuius ac illi forsann annexorum fructus... trecentorum ducatorum auri de camera... tibi per te quo ad vixeris, etiam una cum... beneficiis ecclesiasticis... disponere et ordinare... auctoritate apostolica commendamus. X. pápa Estei Hippolit bíborosnak a tapolcai apátságról szóló kinevezési oklevele, Róma, 1515. aug. 15. Fraknói V.: Oklevéltár i. m. 86–87.*

24 Szendrei J.: III. Oklevéltár Miskolcz i. m. 53–58.

25 *Abbas quidam Bonaventura nuncupatus qui abbaciam de Thapolcza obtinebat cum jam*

1519-ben, Szent Orbán napján (május 25.) ugyanis a tapolcai apátságban már Péter apát állít ki egy manumittáló oklevelet.²⁶ Péter apát Keresztúri Péter csabai plébánossal lehet azonos, akit II. Ulászló király mint tapolcai kegyúr már 1515-ben igyekszik Estei Hippolit helyében látni.²⁷ A király Estei Hippolitnak írt levelében arra hivatkozik, hogy a Dózsa-féle parasztfelkelést követően, 1514. október 18-ra összehívott (abban az évben a második²⁸), a közeli felkelés miatt igen nyugtalan légkörben lefolyt országgyűlésen a nemesség azt követelte tőle mint kegyúrtól, hogy a csabai plébánost nevezze ki a tapolcai apátság élére. Kérésüknek az uralkodó helyt adott, hogy ne szítsa tovább a nemesség Hippolit püspökkel szembeni ellenszenvét, ami egyházi javadalmaiból származó bevételeinek is nagy kárára lenne. A király ezért kéri Hippolit bíborost, ne nehezteljen döntése miatt, és ígéri, hogy az apátsági jövedelem elvesztéséből eredő veszteségét megtéríti.²⁹ Keresztúri Péter egyébként egri kanonok és Estei Hippolit egri vikáriusa volt 1512-ben.³⁰ Eredetileg nem Keresztúri Péter volt a javadalom várományosa, a király ugyanis 1514 végén utasítja Bonzagnus János egri püspöki adminisztrátort, hogy a tapolcai javadalmat adja át Horváth Gergely

---

finem vite sibi adesse sentiret conventui ecclesie dicte Martini in Strigoniensi civitate constituto legavit postremo testamento ducatos ducentos perpetue misse in ipsius memoria celebrande causa, idque ita esse testamenti tenor manifestum facit. Eam vero pecunie summam cum adhuc incolumis prospera valitudine fungeretur concredidit Reverendissime Dominationi Vestrae Gubernatori, id quod ex [***] eiusdem gubernatoris constat et ipse quoque gubernator ingerere profiteretur. II. Ulászló levele Estei Hippolit bíborosnak, Buda, 1515. nov. 8. ASMo CPE 1622/b. 1/4. 1.12. (Forrás: <http://vestigia.hu>, letöltés 2022. febr. 17.)

26 MNL OL A 57 (25. kötet) 412–413.; Libri Regii – Királyi Könyvek 25.152 sz.

27 Sörös P.: Az elenyészett i. m. 380.

28 C. Tóth Norbert: Az 1514. márciusi országgyűlés – Politikátörténeti események Magyarországon a parasztháború kitöréséig. In: Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról. Szerk. C. Tóth Norbert – Neumann Tibor. Bp. 2015. 31–79.

29 *Vladislaus, Dei Gratia Rex Hungariae [...] Hypolito Esthiensi de Aragonia, Tituli S. Luciae in Silice Sacro Sanctae Romanae Ecclesiae Presbytero Cardinali Episcopo Agriensi [...] Verum enim superiori aestate in Generali totius Regni Conventu, ob rusticam Seditiois immanitatem satis tumultuoso Universae Nobilitatis Nomine fuit Nobis supplicatum, ut Abbatiam de Tapolcza cuidam Petro Presbytero Plebano de Csaba, autoritate Juris nostri Patronatus conferremus, quorum precibus ea potissimum Gratia annuimus, ne diutius reluctando ipsorum Animos in Rssimam DV-am irritaremus, quae res Ecclesiae suae Proventibus non parum dispendii et perplexitatis afferre potuisset. Idcirco Rssimam DV-am rogamus, ut hanc nostram Collationem aequissima mente accipiat, bonique consulat, ac Juri suo, si quid forte in praementionata Abbatia se habere arbitratur, non gravate cedere velit, sic enim ipsos Nobiles, quorum intercessionibus fatigati id annuimus, sibi devinctos, obsequentissimosque reddet, et Ecclesiae suae negotia in tutiori, et quietiori statu collocabit. Et si quae forte iactura, ex hac cessione Rssimae DV-ae contigerit, quam tamen satis exiguam fore credimus, eam aliis, et quidem uberioribus emolumentis compensabimus, nullamque occasionem praetermitteremus Nos in eandem quam Officiosissimos exhibere. Quam bene valere optamus. Datum Posonii die 15-a Maii 1515. Nemes József: A sz. Péter és Pál apostolokról nevezett tapolczai apátság története. Magyar Sion 1. (1863) 597–598.*

30 Keresztúri Péter egri vikárius, egyházi bíró oklevele, Eger, 1512. dec. 2. MNL OL DL 22348

fivérének.³¹ Hejőcsaba legtekintélyesebb birtokos nemese, a horvát eredetű csabai Japricza Horváth Gergely, miskolci-csabai Kovács István (†1503)³² veje, apósa révén lett birtokos Csabán és máshol, vele együtt fivére, csabai Horváth Elek (Alexius) is Csabára került, 1503-ban együtt iktatják be a fivéreket – Bonaventura tapolcai apát udvarbírája, Suba Kelemen jelenlétében – néhai csabai Kovács István hejőcsabai kúriájába.³³ Kérdés, hogy a tekintélyes birtokokkal és presztízzsel, sőt politikai befolyással rendelkező csabai Horváthoknak miért nem sikerült a Hejőcsabával határos monostor javadalmának s ezzel birtokainak megszerzése.

Estei Hippolitot érzékenyen érintette a tapolcai javadalom elvesztése, apátsága visszaszerzésének ügyét diplomáciai vonalon is igyekezett elősegíteni,³⁴ 1517 és 1520 februárja között többször töltött hosszabb időt Magyarországon, főként azért, hogy magyarországi javadalmait megtarthassa.³⁵ Tomaso Manfredo mantovai nemes, az éppen Egerben tartózkodó Estei Hippolit kíséretének tagja 1518. június 15-én már azt írhatja Mantovába Isabella d’Este mantovai örgrófnénak, Hippolit nővérének, hogy a püspök visszakapta a tapolcai apátságot.³⁶ A magyar nemesség azonban, amely ragaszkodott ahhoz az 1518-ban hozott bácsi végzéshez (1518. XV. tc.), mely szerint egyházi személy egyszerre ne élvezhessen több javadalmat, az 1519. évi országgyűlésen törvénybe foglaltatta, hogy a tapolcai apátságot vegyék vissza az egri püspöktől.³⁷ A törvény szövegét Stephanus Katona így közli: „*a tapolcai apátságot... annak a Péternek utalják vissza, akinek korábban a kezénél volt*”.³⁸

31 Óváry Lipót: A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai 1. füzet. A Mohácsi vész előtti okiratok kivonatai. Bp. 1890. 247.

32 Róla bővebben: *Gyulai Éva*: Kovács István címereslevele, 1479. In: A Hunyadiak címereslevelei 1447–1489. Szerk. Avar Anton. Bp. 2018. 177–180.

33 II. Ulászló, Buda, 1703. júl. 4-én kelt iktatási parancsa az egri káptalan 1504. évi átírásában. MNL OL DL 84026

34 Sörös P.: Az elenyészett i. m. 380–381.; *E. Kovács Péter*: Egy középkori utazás emlékei. Történelmi Szemle 32. (1990) 1-2. sz. 103.

35 *Kristóf Ilona*: Egy nádorválasztás margójára. Estei Hippolit 1517–20 közötti politikai szereplésének kérdései. Acta Academiae Agriensis. Sectio Historiae 43. (2015) 185.

36 Óváry L.: A Magyar Tudományos Akadémia i. m. 255.

37 1519. *Articulus 23. Occupata per episcopum Agriensem abbatia de Tapolcha remittatur. Item: quod abbatia de Tapolcha, quae nuper per reverendissimum dominum cardinalem Agriensem contra regni legem occupata est. de facto et immediate remittatur, et si quid juris dominus ipse cardinalis in illa se habere praetendit, id postea coram regia majestate juxta regni sui consuetudinem et non in Urbe prosequi teneatur.* [1519. évi XXIII. törvény cikk a tapolczai apátság, melyet az egri püspök elfoglalt, visszaadandó. Továbbá, hogy a tapolczai apátságot, a melyet a főtisztelendő egri bibornok ur minapában az ország törvénye ellenére elfoglalt, valósággal és közvetlenül vissza kell adni, és ha a bibornok ur okul veti, hogy arra nézve valami joga van, ezt aztán saját országának szokása szerint a királyi felség előtt és nem Rómában tartozik keresni.] Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás Szerk. Márkus Dezső. Bp. 1899. 782–783.

38 1518. *Art. XXVI. Abbatia Thapoltza, quae nuper per RR. D. cardinalem Agriensem contra regni legem occupata est, Petro, prae cuius manibus erat, de facto et immediate remit-*

Így kerülhetett (vissza) 1519-ben a javadalom Péter apáthoz (Keresztúri Péter egykori egri vikáriushoz).

A tapolcai apátság birtokairól alig van adat a középkori oklevelekben, egy fennmaradt oklevél azonban azt igazolja, hogy az apátsági javadalom és birtokok integritásán már a középkor végén csorba esett. Az első „rést a pajzson” egy Máthé Benedek nevű, nemtelen jogállású görömbölyi telektulajdonos ütötte azzal, hogy görömbölyi *curia* jogállású, azaz nemesi telkére és 3 szőlejére királyi adományt kapott. I. Lajos Budán, 1519. július 13-án kelt parancslevelében utasítja az egri káptalant, hogy a *circumspectus*, azaz nemtelen jogállású Máthé Benedeket és feleségét, Dorottyát iktassa be a Görömböly faluban, Kozma Imre és Mecser Lukács jobbágytelke között fekvő nemesi házukba és a beltelekhez tartozó szántóföldekbe és kaszálókba, valamint a *TapolcaKöz*, *Lengyelszó* és *Lipa* nevű görömbölyi szőlőhegyeken fekvő szőlőkbe. Az iktatást a káptalan a környékbeli falvak (Szirma, Kistokaj, Vatta, Koromháza) nemesinek és a miskolci főbírónak a jelenlétében 1519. augusztus 29-én elvégezte, és a beiktatásról privilegiális, függőpecsétes oklevelet állított ki.³⁹ Máthé Benedek a királyi adományt megelőzően Görömböly földesurától, a tapolcai apáttól nyert mentességet görömbölyi jobbágyi telkére és külsőségeire, valamint szőleire, az apát egyúttal a tulajdonosokat is felszabadította jobbágy jogállásukból (*manumissio et exemptio*). Máthé Benedek a tapolcai apátoknak tett szolgálatai fejében nyerte el mindezt, illetve László váci püspök és királyi kancellár, azaz Szalkai László ajánlotta őt és feleségét az apát figyelmébe.⁴⁰ Szalkai László váci püspök (1513/1515–1520), majd II. Lajos királyi kincstartója 1517-től lett kancellár, s

tatur. *Stephanus Katona*: *Historia regvm stirpim mixtae*, Tom. XII. Ord. XIX. 1516–1526. Buda 1793. 117.

39 MNL OL DL 65649

40 *Nos Petrus Abbas Monasterii S. Petri de Tapolcza... consideratis et animo revocatis servitiis et gratuitis obsequiis Circumspecti Benedicti Mathe dicti in Possessione Abbatiae nostrae Görömbely vocata commorantis, quibus ipse Ecclesiae Abbatiae eiusdem et persequens Abbatibus in eadem praesidentibus, praedecessoribus nostris, et deinde nobis semper indefesse secundum exigentiam loci et temporis omni studio ac obsequio se gratum reddidit [...] eundem una cum honesta Domina Dorothea consorte sua favore ac benignitate nostra speciali complecti, in quibus iidem Reverendissimum Ladislaum Episcopum Vacziensem ac Cancellarium Maiestatis regiaeque exstiterunt commendati, domum ipsorum in praefata possessione Abbatiae nostrae Görömbely in vicinitate domorum sive sessionum jobbagionalium providorum Emerici Kozma ab orientali, ab occidentali vero plagis Lucae Mecser de eadem Görömbely situatam et habitam simul cum terris arabilibus, pratis, foenetis ad eandem domum de jure et ab antiquo spectantibus, nec non vineis, quas in promontorio eiusdem possessioni Görömbely TapolcaKöz, Lengenszo et Lyppa nuncupatis ad praesens possiderent, quantum ad nonam ex eisdem vineis pervenire deberent... nec non servitorum oneribus ratione dictae domus fieri debentibus in perpetuum duximus libertatem, eximendam et supportandam in eosdem... et haeredes eorundem universos in praefata domo residentes auctoritate nostra instar alorum Abbatum hujus Regni Hungariae, in quorum bonis ex manumissione et exemptione eorundem Abbatum certi liberi dignoscuntur haberi, libertamus, eximimus et supportamus praesentium per vigorem. [...] Datum in Monasterio Sancti Petri de Tapolcza in Festo Beati Urbani Pape 1519. MNL OL A 57 (25. kötet) 412–413.; Libri Regii – Királyi Könyvek 25.152 sz.*

még püspökké való kinevezése előtt, 1508 és 1513 között a király gyermekeinek jószágkormányzója volt, így az Anna királyné (†1506) halála után a gyermekekre szállt diósgyőri uradalomé is.⁴¹ Szalkai talán ekkor került közelebbi kapcsolatba Máthé Benedekkel. A nemtelen jogállású Máthé Pál és fivére, Benedek, akinek ekkor még Skolasztikának hívták a feleségét, 1499-ben szerezte a görömbölyi telket (Solom Miklós és Hegedűs Dénes jobbágyok szomszédságában) és a görömbölyi szőlőket sógornőjüktől, özvegy Máté Balázsne Erzsébettől és lányától, Zsófiától, cserébe adták Miskolc fő utcáján fekvő házuk negyedrészt és két miskolci szőlőt az Ágazat nevű szőlőhegyen.⁴²

3. kép: Oklevél Máthé Benedek görömbölyi telkének adományáról, 1519
Forrás: MNL OL DL 65649. Fotó: MNL OL

A Mohácsot közvetlenül megelőző időszakban (és később) sem került vissza az apátság a bencésekhez, tovább folytatódott a kommandatori korszak. Lorenzo Orio velencei követ 1520. szeptember 27-én Budáról küldött jelentésében úgy tudja, hogy Estei Hippolit halála után a pápa ismét magához kívánta venni a tapolcai apátság kinevezésének jogát, és a magyar vezetőkhez küldött brevéjében, amelyben az egri püspökséget unokaöccsének, Guilio Medicinek

41 *Kubinyi András: Szalkai László esztergomi érsek politikai szereplése. Aetas 9. (1994) 1. sz. 104.*

42 Kalmár Mátyás miskolci bíró (Miskolc város) oklevele, Miskolc, 1499. MNL OL Diplomataikai fotógyűjtemény DF 107804 (Bristow gy.). Vö.: *Gyulai Éva: Miskolc középkori topográfiaja. In: Miskolc története I. kötet. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. Kubinyi András. Miskolc 1996. 209.*

adományozta,⁴³ a tapolcai javadalmat egy bizonyos *Raphael*nek utalta ki. A követ szerint azonban a magyar király és a nemesek nem járulnak hozzá, hogy idegen kapjon egyházi javadalmat Magyarországon.⁴⁴ Bár származása idegen volt, Oláh Miklós a Magyar Királyságban jutott kivételesen magasra méltóságra. A későbbi egri püspök és esztergomi érsek gyorsan felívelő udvari karrierje során, 1525-ben még nem viseli az apáti címet, ekkor komáromi főesperes, esztergomi kanonok és az esztergomi egyház Szent Péter-oltárának igazgatójaként ad ki oklevelet.⁴⁵ Még alig egy héttel Mohács előtt, 1526. Bertalan napján sem viseli Oláh Miklós az apáti címet, ekkor ugyanis Mária királyné a férjétől átruházott patronátusi jog alapján titkárát és tanácsosát, Oláh Miklós komáromi esperest, esztergomi kanonokot kinevezi egri kanonoknak és nagyprépostnak, miután elődje, Szalaházy Tamás veszprémi püspök lett, egyszersmind az egri Szent Mihály arkangyal-oltár igazgatójának.⁴⁶ Bizonyos, hogy Oláh a tapolcai javadalmat, azaz az apátságot és a hozzá tartozó uradalmat, jobbágyfalvaival együtt csak II. Lajos halála után, kegyes úrnőjétől, Mária özvegy királynétól kapta meg, igaz, beiktatására csak 1531-ben kerül sor, amikor Szalaházy Tamás egri püspök szászvárosi Oláh Miklós székesfehérvári örkanonokot, akit Mária özvegy királyné nevezett a kormányzó címmel, beiktatja a joghatósága alatti tapolcai apátság kormányzóságába; a Szentszék ugyanis engedélyezte a többes javadalom birtoklását.⁴⁷ Bár a kinevezési okmány nem ismeretes, valószínűleg hasonló szöveggel írták, mint amelyet Oláh Miklós 1521-ben, még kancelláriai titkárként formulás könyvébe bejegyzett.⁴⁸

43 *Fraknói Vilmos: Rodrigo Borgia* (VI. Sándor) *Giulio Medici* (VII. Kelemen) és *Ascanio Sforza* bíbornok, mint egri püspök-praetendensek. *Egri Egyházmegyei Közlöny* 15. (1883) 20. sz. 161–162.

44 *Wenzel Gusztáv: Marino Sanuto Világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai*. III. *Magyar Történelmi Tár* 25. (1978) 186.

45 Oláh Miklós komáromi főesperes etc. oklevele, Esztergom, a Szent Péter-oltárigazgatóság háza, 1515. szept. 29. MNL OL DL 243593

46 MNL OL DL 89227

47 *Thomas Episcopus Agriensis Nicolaum Oláh de Szászváros, Custodem Albaregalensem, ab apostolica Sede indulgunt plura beneficia incompatibilia etiam regularia obtinendi habentem a reginaque in gubernatorem Abbatiae de Tapolcza (in comitatu Borsod) nominatum iure suo episcopali gubernio eiusdem Abbatiae praeficit*. 1531. febr. 6. Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. I–V. Szerk. Bunyitay Vince – Rapaics Rajmund – Karácsonyi János. Bp. 1902–1912. II. 116.

48 *Donacio Abbacie. [...] eundem tamquam personam idoneam et benemeritam ad Abbaciam de L. nunc ut dicitur de jure et de facto vacantem autoritate jurispatronatus nostri regalis quod in omnibus Regni Hungariae nostri ecclesiis instar predecessorum nostrorum Regum Hungariae habere dinoscitur, dandum, eligendum nominandum et putandum ac eidem Abbaciam omnibus suis iuribus et bonis temporalibus, puta possessionibus, villis atque praediis et universis suis obveniobus et emolumentis eandem nostram dandum et conferendam, ita tamen, quod idem L. in ipsam ecclesiam sufficientes priores eiusdem ordines tenere et ea que ad divinum cultum pertinent diligenter semper perficere et exerere, reformationisque eiusdem ecclesie studiose incumbere teneatur*. Oláh Miklós formuláskönyve, 1521. MNL OL DF 282621 f. XIIIv–XIVr

Oláh Miklós 1531-ben követte úrnőjét, Habsburg Mária királynét, vagy ahogyan külhonban ismerték: Magyarországi Máriát Brüsszelbe, és a tapolcai apátsági kormányzó, egyben miskolci plébános távollétében a diósgyőri várnagy és a helyettes miskolci plébános járt el a tapolcai ügyekben és a hitújítás miatt lassan megszűnő miskolci plébánia irányításában. Oláh Miklós egyrészt a középkor végi királyi udvar tagjaként lehetett tapolcai kommandátor, másrészt azonban az apátság Mohács utáni, sok tekintetben tragikus korszakának is meghatározó személyisége maradt, hiszen a 16. század közepén jórészt a környezetéből származó egyházi személyek lesznek majd az apátsági javadalom élvezői.

Felhasznált szakirodalom és források

- Archivio di Stato di Modena (ASMo, Modenai Állami Levéltár, Olaszország) vonatkozó fondjai
- C. Tóth Norbert: Az 1514. márciusi országgyűlés – Politikatörténeti események Magyarországon a parasztháború kitöréséig. In: Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról. Szerk. C. Tóth Norbert – Neumann Tibor. Bp. 2015. 31–79.
- CorpusJuris Hungarici – Magyar Törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás Szerk.: Márkus Dezső. Bp. 1899.
- Draskóczy István: Miskolc birtoktörténete a középkorban. In: Miskolc története I. kötet. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. Kubinyi András. Miskolc 1996. 81–156.
- E. Kovács Péter: Egy középkori utazás emlékei. Történelmi Szemle 32. (1990) 1-2. sz. 101–127.
- Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. I-V. Szerk. Bunyitay Vince – Rapaics Rajmund – Karácsonyi János. Bp. 1902–1912. II.
- Fraknói Vilmos: Oklevéltár a magyar királyi kegyuri jog történetéhez. Bp. 1899.
- Fraknói Vilmos: Rodrigo Borgia (VI. Sándor) Giulio Medici (VII. Kelemen) és Ascanio Sforza bíbornok, mint egri püspök-praetendensek. Egri Egyházmegyei Közlöny 15. (1883) 20. sz. 161–162.
- Gyulai Éva: Gazdálkodás, termelés és árucseré a kora újkori Miskolcon. In: Miskolc története II. kötet. 1526–1702. Szerk. Szakály Ferenc. Miskolc 1998. 175–356.
- Gyulai Éva: Kovács István címereslevele, 1479. In: A Hunyadiak címereslevelei 1447–1489. Szerk. Avar Anton. Budapest 2018. 177–180.
- Gyulai Éva: Miskolc középkori topográfiája. In: Miskolc története I. kötet. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. Kubinyi András. Miskolc 1996. 175–254.

- Gyulai Éva: Termelés és kereskedelem a középkori Miskolcon. In: Miskolc története I. kötet. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. Kubinyi András. Miskolc 1996. 255–334.
- Kristóf Ilona: Egy nádorválasztás margójára. Estei Hippolit 1517–20 közötti politikai szereplésének kérdései. *Acta Academia Agriensis, Sectio Historiae* 43. (2015) 175–185.
- Kubinyi András: Szalkai László esztergomi érsek politikai szereplése. *Aetas* 9. (1994) 1. sz. 102–119.
- Libri Regii – Királyi Könyvek 1527–1918. DVD-ROM. Összeállította: Vissi Zsuzsanna et al. Bp. 2006.
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) vonatkozó fondjai
Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattár (MTAK Kt.) dokumentumai
- Major Jenő: Miskolctapolca fejlődése a terület funkcionális változásainak tükrében. *Településtudományi Közlemények* 27. (1978) 17–44.
- Nemes József: A sz. Péter és Pál apostolokról nevezett tapolczai apátság története. *Magyar Sion* 1. (1863) 593–605.
- Óváry Lipót: A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai 1. füzet. A Mohácsi vész előtti okiratok kivonatai. Bp. 1890.
- Pusztai Tamás: A tapolcai bencés apátság építéstörténete. *A Herman Ottó Múzeum évkönyve* 52. (2013) 149–170.
- Regestrum Varadiense (1208–1235). Karácsonyi János és Borovszky Samu munkájának digitális kiadása kiegészítésekkel, valamint a Váradi Jegyzőkönyv új szövegkiadásával együtt. Szerk. Solymosi László – Szovák Kornél. Arcanum CD 2009.
- RITVS explorandae veritatis, qvo Hvngarica natio in dirimendis controuersijs ante annos trecentos et quadraginta vsa est, et eius testimonia plurima, in sacrario su(m)mi te(m)pli Varadien. reperta. Colosuarij, H[offgreff], 1550. (RMNy 87)
- Sörös Pongrác. Az elenyészett bencés apátságok. *Pannonhalmi Szent Benedek-rend története*, 12/b. Bp. 1912.
- Stephanus Katona: *Historia regvm stirpis mixtae*, Tom. XII. Ord. XIX. 1516–1526. Buda 1793.
- Szendrei János: Miskolcz város története és egyetemes helyiratai III. Oklevéltár Miskolcz város történetéhez 1225–1848. Miskolc 1890.
- Szent Benedek Regulája. Szerk.-Ford. Söveges Dávid. Pannonhalma 2019.